

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Γράφει ο Δρ Βασίλης Αδραχτάς → Τηλ: 0431262823 → mousaiostheotrelas@yahoo.com.au

Παύλου μνήμη... Μακεδονίας ένεκεν...

(Μέρος Β' και τελευταίο)

Στο κέντρο πια της Μακεδονίας, ο Παύλος θα μπορέσει να επιστρατεύσει τη γνωστή κηρυγματική του τακτική, μιας και στη Θεσσαλονίκη υπήρχε ακμάζουσα εβραϊκή κοινότητα και συναγωγή. Συγκεκριμένα, θα αφιερώσει τρία Σάββατα στην εξήγηση των Γραφών καταδεικνύοντας ότι ο Ιησούς ήταν ο αναμενόμενος Μεσσίας. Η επιτυχία του θα είναι σημαντική τόσο αριθμητικά όσο και κοινωνικά. Χάρη στα λόγια του Παύλου πείστηκαν μονάχα λίγοι από τους ομοφύλους του, αλλά πολλοί από τους προσπλύτους. Πάλι προξενεί εντύπωση η επιτυχία του κηρύγματος του Παύλου μεταξύ των γυναικών και ιδίως των «πρώτων», χαρακτηρισμός που μάλλον πρέπει να δηλώνει τους μεγαλοαστικούς, τρόπον τινά, κύκλους της Θεσσαλονίκης. Η εξήγηση αυτής της ιδιότυπης δημογραφικής επιτυχίας του Παύλου δεν είναι εύκολη, δεδομένου ότι ο Παύλος δεν απευθυνόταν ειδικά σε γυναίκες. Προσωπικά θεωρώ ότι οι κύκλοι των γυναικών που προέρχονταν από ανώτερα σχετικά κοινωνικά στρώματα έβρισκαν στο μήνυμα του Ευαγγελίου κάτι που ανταποκρινόταν στις βαθύτερες προσδοκίες τους. Με άλλα λόγια, οι σχετικά εύπορες και μορφωμένες γυναίκες του Εθνικού κόσμου είχαν ανάγκη από περισσότερη χειραφέτηση και αναζητούσαν στο θρησκευτικό πεδίο εκείνες τις πεποιθήσεις και πρακτικές που μπορούσαν να νομιμοποιήσουν αυτήν τους την υπαρξιακή προδιάθεση. Φαίνεται, λοιπόν, ότι το Ευαγγέλιο σε ικανό αριθμό τέτοιων γυναικών ικανοποιούσε αυτήν την προδιάθεση.

Ως συνήθως η δράση του Παύλου θα έρθει αντιμέτωπη με τα συμφέροντα των ιθυνόντων του διασπορικού Ιουδαϊσμού: στο πλαίσιο της «θρησκευτικής αγοράς» της εποχής ο Παύλος ήταν ένας «ανταγωνιστής» που, πολύ απλά, τους έκλεβε την «πελατεία». Και στην περίπτωση αυτή θα ενεργοποιηθεί η ψυχολογία του όχλου, ενώ τεχνικώς θα κληθούν οι αρχές της πόλεως να επιληφθούν της καταστάσεως. Ποια ήταν, όμως, η κατάσταση που είχε προκύψει; Στη Θεσσαλονίκη η κατηγορία εναντίον του Παύλου και του Σιλά δεν ήταν πια εμμέσως και αορίστως πολιτική, αλλά άμεση και στοχευμένη: Με σημερινούς όρους θα λέγαμε ότι οι δραστηριότητες των Αποστόλων σπλητεύθηκαν ως εκτός νόμου, αναρχικές και ανατρεπτικές. Ήταν άραγε τέτοιες; Σε τελευταία ανάλυση όλα είναι θέμα οπτικής γωνίας! Πάντως, η μόνη εναλλακτική ήταν η διαφυγή. Νύχτα, λοιπόν, τους φυγαδεύουν στη Βέροια, όπου και πάλι είναι τυχεροί διότι υπήρχε εκεί εβραϊκή κοινότητα και συναγωγή. Στη Βέροια οι Ιουδαίοι ήταν, όπως γράφεται, «ευγένεστοι των εν Θεσσαλονίκη»: πίστεψαν

στο Ευαγγέλιο σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα, ακολουθούμενοι και πάλι από γυναίκες των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Δυστυχώς, όμως, οι ιθύνοντες της εβραϊκής κοινότητας στη Θεσσαλονίκη θα προκαλέσουν και στη Βέροια ανάλογα προβλήματα, με αποτέλεσμα ο Παύλος να φυγαδευτεί και πάλι· αυτή τη φορά διά θαλάσσης και με κατεύθυνση την πόλη των Αθηνών. Έτσι ο Παύλος δεν πρόλαβε να μείνει στη Βέροια παρά μόνο ελάχιστο χρονικό διάστημα.

Κάπως έτσι τελειώνει η πρώτη αναφορά των Πράξεων στη δράση του Παύλου εντός των ορίων της Μακεδονίας. Την επόμενη φορά που θα γίνει αναφορά στη Μακεδονία, στο πλαίσιο της δεύτερης περιόδου του Παύλου, δεν θα προστεθεί τίποτα στα όσα ήδη ξέρουμε: απλά θα τονιστεί και πάλι η σταθερή αντίσταση και επιβουλή εκ μέρους των ιθυνόντων της Εβραϊκής Διασποράς, ενώ παράλληλα θα γίνει ειδική μνεία σε συγκεκριμένους πιστούς από τη Βέροια και τη Θεσσαλονίκη.

Αυτά είναι τα όσα μπορούμε να ανασυγκροτήσουμε με βάση τη μαρτυρία των Πράξεων του Λουκά. Υπάρχουν, όμως, όπως είπαμε, και οι πληροφορίες που μας δίνει ο ίδιος ο Παύλος σε ορισμένες από τις επιστολές του. Κατ' αρχάς, δύο από τις επιστολές του απευθύνονται προς Εκκλησίες της Μακεδονίας: η Α' προς Θεσσαλονικείς και η προς Φιλιππησίους. Η πρώτη εξ αυτών είναι γραμμένη λίγο μετά την κακή κακώς διαφυγή του Παύλου από τη Θεσσαλονίκη (επομένως χρονολογείται γύρω στο 50/51 ΚΧ), ενώ η δεύτερη είναι γραμμένη πολλά χρόνια μετά, σίγουρα μία δεκαετία, δηλαδή γύρω στο 60 ΚΧ. Από την Α' προς Θεσσαλονικείς μαθαίνουμε ότι, αν και νεοσύστατη, η εκεί Εκκλησία είχε μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα αναδειχθεί σε πρότυπο για όλους τους Χριστιανούς στη Μακεδονία και την Αχαΐα. Εντούτοις, δεν λέγεται τίποτα το συγκεκριμένο για το ποιες χριστιανικές κοινότητες της Μακεδονίας έχει κατά νου ο Παύλος. Από το γενικότερο χρώμα της επιστολής συνάγεται όντως ένα κλίμα έντασης και σύγκρουσης (π.χ. 1: 6· 2: 14· 3: 4-5), όπως αυτό που παρουσιάζουν οι Πράξεις· μόνο που στις Πράξεις αποδέκτης του είναι ο Παύλος, ενώ στην Α' προς Θεσσαλονικείς οι Χριστιανοί της πόλεως. Με άλλα λόγια, φαίνεται πως ήταν οι Χριστιανοί της Θεσσαλονίκης που πλήρωσαν το τίμημα για λογαριασμό του ίδιου του Παύλου.

Από την άλλη, στην προς Φιλιππησίους ο Παύλος κάνει αναφορά σε «επισκόπους και διακόνους» (1: 1), στον πληθυντικό: δέκα χρόνια μετά η Εκκλησία της πόλης είχε αναπτυχθεί σε ικανό βαθμό και γι' αυτό η οργάνωσή της σπριζόταν σε αρκετά πρόσωπα με διακριτούς ρόλους. Αναφέρονται ονομαστικά ο Επαφρόδιτος, η Ευοδία, η

Συντύχη και ο Κλήμης, ενώ γίνεται μη ονομαστική μνεία του παραλήπτη –του τυπικού, θα λέγαμε, παραλήπτη ως εκ της θέσεώς του εντός της κοινότητας– της επιστολής. Διακινδυνεύοντας μία οργανωτική κατηγοριοποίηση, θα έλεγα ότι οι άνδρες που αναφέρονται αποτελούν τους «επισκόπους», ενώ οι γυναίκες τις «διακόνους» της Εκκλησίας των Φιλιππών. Ένα άλλο αξιοσημείωτο στοιχείο είναι οι αναφορές του Παύλου σε διαφωνίες και αντιπαραθέσεις εντός της κοινότητας, τις οποίες προσπαθεί να διαχειριστεί στο πλαίσιο του πνεύματος της ταπεινοφροσύνης και της ομόνοιας. Κατά πάσα πιθανότητα, η εν λόγω πραγματικότητα αποτελεί ανάπτυξη της αρχικής κοινωνικο-οικονομικής διαφοροποίησης των Χριστιανών Φιλιππησίων μέσα στα δέκα χρόνια που μεσολάβησαν: ό,τι στην αρχή ήταν ένα απλό ενδεχόμενο είχε πλέον αναπτυχθεί και λάβει τη μορφή ενός έντονου διαχωρισμού.

Ό,τι άλλο πληροφωρούμαστε από τις επιστολές του Παύλου είναι περιστασιακής φύσεως και αρκετά ασαφές. Με μία σταθερή εξαίρεση: οι Εκκλησίες της Μακεδονίας επαινούνται πάντοτε από τον Απόστολο ως πρωταγωνιστές της αγάπης, μιας και όποτε υπήρξε ανάγκη να συγκεντρωθούν χρήματα για τους πτωχούς αδελφούς στην Ιουδαία –η περίφημη «λογία» του Παύλου– εκείνες θα συνεισφέρουν πλούσια τον οβολό τους. Το ίδιο θα κάνουν επανειλημμένως και για την οικονομική στήριξη του ίδιου του Παύλου, όταν πλείστες όσες φορές θα βρεθεί σε ένδεια. Παρόλα αυτά, υφίσταται μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στην εικόνα που μας δίνουν οι Πράξεις και στην εικόνα που προκύπτει από τις ίδιες τις επιστολές του Παύλου σχετικά με τη δράση του στη Μακεδονία. Για παράδειγμα, ο Παύλος δεν κάνει καμία αναφορά στον Μακεδόνα του οράματος, δεν κάνει καμία αναφορά στη Λυδία και, επίσης, δεν κάνει καμία αναφορά στη Βέροια. Αναμφίβολα, δεν πρόκειται για διαφορά που δεν μπορεί να εξηγηθεί ή να συμβιβαστεί, αρκεί να λάβουμε υπόψη μας ότι ο Λουκάς γράφει τις Πράξεις τριάντα περίπου χρόνια αργότερα σε σχέση με τις επιστολές του Παύλου. Επιπρόσθετα, οι Πράξεις αποτελούν κείμενο ιστορικής καταγραφής της διάδοσης του Ευαγγελίου από τον περιφερειακό και περιορισμένο κύκλο της Παλαιστίνης στον κεντρικό και ευρύ ορίζοντα της Αυτοκρατορίας ως εκ τούτου δεν ασχολούνται με την επίλυση των άμεσων και επιτακτικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι κατά τόπους χριστιανικές κοινότητες, κάτι που όντως κάνουν οι επιστολές του Παύλου. Υπό το πρίσμα αυτό, μπορεί κάλλιστα κάποιος να καταλάβει την απουσία μιας αναφοράς του Παύλου στο όραμά του: επί της ουσίας δεν θα βοηθούσε την ποιμαντική του στοχοθεσία και, εν πάση περιπτώσει, επρόκει-

το για κάτι που ήταν γνωστό σε όλους τους Μακεδόνες της γενιάς του Παύλου. Από την άλλη, η μη αναφορά στην τόσο κεντρική μορφή τη Λυδίας, μάλλον υπαινίσσεται τον θάνατό της μέσα στη δεκαετία που μεσολάβησε μέχρις ότου ο Παύλος γράψει την επιστολή του προς Φιλιππησίους, η οποία και μας διασώθηκε. Η σιγή για τη Βέροια είναι όντως αξιοσημείωτη, αλλά όχι κάτι που ξαφνιάζει τους ιστορικούς, δεδομένης της αποσπασματικότητας του υλικού με το οποίο είναι συνηθισμένοι να εργάζονται για τόσο απομακρυσμένα χρονικά πρόσωπα και πράγματα.

Μια πιο σημαντική διαφορά ανάμεσα στις καταγραφές του Λουκά και του Παύλου –και ταυτόχρονα λιγότερο εμφανής εκ πρώτης όψεως– είναι η εξής: ο Λουκάς κάνει σταθερά λόγο για τα προβλήματα που δημιουργήσαν στον Παύλο οι Ιουδαίοι της Διασποράς κατά τη δράση του στη Μακεδονία, ενώ ο ίδιος ο Παύλος αναφέρεται στα προβλήματα που σταθερά δημιουργούσαν στις κοινότητες που ίδρυσε κάποιοι εξ Ιουδαίων Χριστιανοί, οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι την απουσία του πρωτεύοντα τη δική τους εκδοχή για το χριστιανικό μήνυμα. Και πάλι το ζήτημα που εξετάζουμε φαίνεται πως αντανακλά διαφορετικές χρονικές συνθήκες και διαφορετικές θεολογικές προοπτικές: ο Λουκάς με την ιστορία των Πράξεων αποσκοπεί στην προβολή και εμπέδωση της ενότητας του Χριστιανισμού, ενώ ο Παύλος με τις ποιμαντικού χαρακτήρα επιστολές του στην προβολή και εμπέδωση του ιδιαίτερου μηνύματος με το οποίο πίστευε ότι τον είχε επιφορτίσει ο αναστημένος Ιησούς. Εντούτοις, οι διαφορές ανάμεσα στις δύο οπτικές ενισχύουν περισσότερο παρά αποδυναμώνουν την ιστορική τους αξιοπιστία ως μαρτυριών περί του Χριστιανισμού κατά τον 1ο αιώνα. Θα τολμούσα, μάλιστα, να πω ότι η μεγαλύτερη ίσως αξία τους έγκειται σ' αυτό που δεν γράφουν και σε αυτό που δεν μπορούσαν να γνωρίζουν: το πώς μια τόσο μικρή, προβληματική και επισφαλής διάδοση του Ευαγγελίου στη Μακεδονία έμελλε στους αιώνες που θα ακολουθούσαν να αλλάξει άρδην την Ευρωπαϊκή ιστορία. Και όχι μόνο αυτήν!